

Ramiz Göyüş
Yazıçı-publisist

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin zəngin yaradıcılığı, elmi və ictimai fəaliyyəti ilə tanış olduqca , onun zəngin ədəbi irsini varaqlıdınca yazı-pozu adamı kimi istər- istəməz ürəyindən nəse demək, nəse yazmaq keçir. Heç şübhəsiz O, öz təkrarsız poeziyası və fəlsəfi dramaturgiyası ilə ədəbiyyat xəzinəmizə misilsiz töhfələr verən, fundamental ədəbi tədqiqatları ilə ədəbiyyatşünaslıq elmimizi zənginləşdirən, pe-daqoji fəaliyyətilə gənc nəslin milli ruhda tərbiyyə olunmasında, milli mənəvi dəyərlərin onlara aşılmasında və milli təfəkkürün formalaşmasında müstəsna xidmətləri olan nadir söz adamı və görkəmli tədqiqatçı kimi ədəbiyyat tariximizə daxil olmuşdur.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Prezident Sərəncamında deyildiyi kimi: "Bəxtiyar Vahabzadə mübariz şəxsiyyəti və çoxşaxəli fəaliyyəti ilə XX əsrin ikinci yarısından etibarən Azərbaycan bədii-ictimai fikir tarixinə parlaq səhifələr yazmış qüdrətli simalardandır. Onun Vətənə, millətə və doğma ana dilinə sonsuz məhəbbət ifadə edən, dərin poetik-fəlsəfi düşüncələrlə zəngin irsi daim mədəni-mənəvi dəyərlərə ehtiram, milli azadlıq ideallarına bağlılıq və isticlal məfkurəsinə sədəqət hissi aşılamişdır. Sənətkar ədəbi və elmi yaradıcılığını uzun illər peadaqoji fəaliyyəti ilə uğurla əlaqələndirərək, bir neçə nəslin milli təfəkkürünün formalaşmasında müstəsna rol oynamışdır. Bəxtiyar Vahabzadə ictimai xadim kimi xalqın taleyüklü məsələlərinə münasibətdə həmişə əsl ziyalı mövqeyi nümayiş etdirmişdir".

Hələ sağlığında simvollaşmış B. Vahabzadə keçən əsrin 60-cı illərində, əsasən ədəbiyyatımızda özünü təzahür edən milli azadlıq ideyalarının və hərəkatının əsas aparıcı şəxslərindən biri kimi, müxtəlif ədəbi üsullardan və obrazlardan ustalıqla istifadə edərək, "Sovet rejimində milli varlığı tapdanan, hər cür məhrumiyətlərə məruz qalan millətin dərdlərini, irihəcmli poemaları və pyeslərində hədisələri ya tarixə, ya da başqa ölkələrə keçirərək öz millətinin dərdlərini dilə gətirmişdir". Nə qədər təkrar olsa də bu səpkili əsərləri sırasında onun bir vaxtlar qadağan edilmiş, lakin xüsusi ilə gənclər arasında əl-əl gəzən və əzber oxunan, Azərbaycanımızı ikiye bölen tarixi ədalətsizliyə həsr olunmuş "Gülüstan" poemasının adını xüsusi ilə qeyd etmək istərdim.

Fikrimcə, Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin 100 illik yubileyi ilində və Səməd Vurğunun 120 illiyi ərəfəsində Bəxtiyar Vahabzadənin elmi-bədii yaradıcılığının ana xəttini təşkil edən Səməd Vurğun obrazı oxucular üçün maraqlı araşdırma mövzusu ola bilər.

Hər iki sənətkar həm yaradıcılıq, həm də şəxsiyyət baxımından öz dövrlərinin ən mühəmməl və nüfuzlu simaları olmuş və onların həyatının və yaradıcılığının əsas dövrü Sovet hakimiyyəti illərinə düşür. Bu baxımdan düşündürəm ki, mənəm bu yazıda "Sovet" ifadəsindən istifadə etməyimi oxucular obyektiv qəbul edəcklər. Qeyd etməyi zəruri hesab edirəm ki, Sovet dövründə yaradılmış ədəbiyyat nümunələri, ədəbiyyat xəzinəmizin ayrılmaz bir hissəsini təşkil edir. Azərbaycan ədəbiyyatının yaradıcı nəslinin nəhəngləri hesab etdiyimiz nümayəndələri nə qədər repressiya terroru, ideoloji təsir və basqı altında yaşamalarına və işləmələrinə baxmayaraq, onların yaratdığı əsərlər, ədəbiyyat xəzinəmizin bir çox inciləri həmin dövrdə yaranmışdır. İdeoloji quruluşun və insan münasibətlərinin bütünlüklə dəyişməsinə rağmen onların böyük əksəriyyəti öz bədii və mənəvi dəyərini bu gün də qoruyub saxlaya bilmişdir.

XX əsr Azərbaycan poeziyasının görkəmli nümayəndəsi Səməd Vurğun milli köklərinə, adət və ənənələrinə, möhkəm bağlı olan, öz xalqını, Vətəninə, dilini ilahi bir məhəbbətlə sevmə, fitri istedadı və güclü mütaliəsi sayəsində klassik Azərbaycan və şifahi xalq ədəbiyyatına, eləcə də SSRİ və dünya ədəbiyyatına dərin bələd olan, yaşadığı dövrdə dünyada baş verən olayları, prosesləri, hadisələri yaxşı bilən, onlardan baş çıxaran, öz əsərləri və

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığında Səməd Vurğun obrazı

fəaliyyəti ilə mənsub olduğu xalqın və dövlətin mənəfeyi naminə hadisələrin gedişinə təsir etməyə çalışan, son dərəcə milli və milli olduğu qədər də beynəlmiləlçi olan misilsiz bir şəxsiyyət olmuşdur. O, təkcə Azərbaycan Sovet ədəbiyyatının deyil, bütünlüklə Sovet ədəbiyyatının körkəmli nümayəndələrindən biri olmuş, həyat və yaradıcılığı haqqında bu günədək minlərlə məqalə, xatirə, öçerk yazılmışdır. Təkcə böyük şairin 50 illik yubiley günlərində ünvanına dünyanın müxtəlif guşələrindən mindən çox təbrik məktubu daxil olmuşdur. Onun qartal vüsetli poeziyası, ayrı-ayrı əsərləri haqqında sovet ədəbiyyatının və ədəbiyyatşünaslığının Aleksandr Fadeyev, Nikolay Tixonov, Konstantin Simonov, Mehdi Hüseyn, Mirzə İbrahimov, Kamal Talıbzadə, Maksim Rilski, Georgi Leonidze, Semyon Trequib, Vladimir Oqnev, Aleksandr Deyev, Məsud Əlioğlu, Məmməd Arif, Mir Cəlal, Cəfər Cəfərov, Heydər Hüseynov, Məmməd Cəfər Cəfərov, Əziz Mirəhmədov, Yaşar Qarayev, Cəlal Abdullayev kimi görkəmli nümayəndələri yüksək qiymət vermişlər. Azərbaycanın Osman Sarıvəlli, Süleyman Rəhimov, Hüseyn Arif, Məmməd Araz kimi söz ustaları və digərlərinin baş qəhrəmanı Səməd Vurğun olan dəyərli və maraqlı bədii əsərlər yazmış, şairlərimiz Səməd Vurğuna həsr olunmuş minlərlə şeir nümunələri yaratmışlar. Şairin böyük qardaşı görkəmli maarifçi və ictimai-siyasi xadim Mehdiqan Vəkilov, məşhur tədqiqatçı Şəmistan Nəzirli, şairin həyat və yaradıcılığının ayrı-ayrı məqamları haqqında maraqlı xatirələrdən ibarət kitablar nəşr etdirmişlər.

Maraqlı faktıdır ki, Səməd Vurğun yaradıcılığına ilk monoqrafik araşdırma həsr edən məhz Bəxtiyar Vahabzadə olmuşdur. O, hələ böyük şairin sağlığında, 1951-ci ildə, 26 yaşında olarkən "Səməd Vurğunun poeziyası" mövzusunda müraciət etmiş və 1954-cü ildə disertasiya müdafiə edərək, bu disertasiya əsasında "Səməd Vurğun" monoqrafyasını nəşr etdirmişdir. Bu tədqiqat işi ilə Bəxtiyar müəllim ədəbiyyatşünaslıq elmimizi zənginləşdirərək, bu xəzinəyə yeni bir mövüz- Vurğunşünaslıq mövzusu gətirmişdir. Bəxtiyar Vahabzadədən sonra həmin mövzuya daha 19 nəfər müraciət etmiş, ümumilikdə bu mözuda 19 namizədlik, 3 doktorluq disertasiyası müdafiə edilmişdir. Sözsüz ki, Bəxtiyar Vahabzadə də digər ədəbi nəsiladşları kimi (Nəbi Xəzri, İslam Səfərlı, Əliqə Qərçaylı, Adil Babayev, Hüseyn Arif, Məmməd Araz, Nəriman Həsənzadə, Xəlil Rza Ulutürk və b.) özünü Səməd Vurğun məktəbinin nümayəndəsi hesab edirdi. Ustadın yaradıcılığına müraciətin bir səbəbi də Səməd Vurğun şəxsiyyətinə dərin sevgidən, heyranlıqdan və hörmətdən irəli gəlirdi. Səməd Vurğunun poeziyasının səhrinə düşən və onu oxuduqca, araşdırdıqca bu səhrdən, bu hikmətdən vəcdə gələn Bəxtiyar Vahabzadə yazırdı: "Mən bu ustad şairi hər dəfə oxuyanda elə bir tilsimə düşürəm ki, bu tilsimin nə adını, nə ünvanını, nə ilkinin, nə də sonunu tapa bilərəm. Öz qaynağını xalq yaradıcılığı çeşməsinə götürmüş bu sənət xalqın dühəsi kimi zəngin və zənginliyi qədər də sadədir. Biz çəşdirən da bu səhrli sadəlikdir. Bu sənət bizi sadəliyi, bülurluğu və bu sadəliyin içindəki müdrikliyi ilə səhriləyir. Əsl və böyük sənətin də sirri izahə çətin gələn bu sadəlikdə və bu sadəlik içindəki qeyri-adilikdədir".

Bəxtiyar müəllimin "Səməd Vurğun poeziyası" monoqrafiasında Səməd Vurğunun təkcə poeziyası təhlil edilmir, həm də onun onun poemaları da, dramaturgiyası nəzərdən keçirilir. Güman etmək olardı ki, Bəxtiyar Vahabzadə elə Səməd Vurğun yaradıcılığı haqqında ədəbiyyatşünaslıq elmində bir ciğir açmaq kifayətlənəcək və estafeti özündən sonra gələnlərə ötürəcək. Ancaq belə olmadı. O, Səməd Vurğunun ömrü və yaradıcılıq yolu haqqında tədqiqatlarını davam etdirərək, dövrü mətbuatda məqalələrlə, xatirə-yazılarla, o cümlədən elmi məqalələrlə çıxış edir. Görünən odur ki, Bəxtiyar Vahabzadə nə tədqiq etdiyi Səməd Vurğun poeziyası ilə, nə də ondan sonrakı dövrlərdə yazdığı məqalələri ilə kifayətlənmir, doktorluq disertasiyasını da Səməd Vurğuna həsr edir. Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə "Xalq şairi Səməd Vurğun" kitabında həm də öz yaradıcılıq məqamını ortaya qoyur: "Əlimə qələm aldığım gündən S.Vurğun yaradıcılığı həmişə mə-

ni düşündürmüş, onun əsərləri, əsərlərindən ayrı-ayrı parçalar yaddaşımda, qəbimdə həmişə yaşamış, bu böyük irsə yaşamın müxtəlif çağlarında dönə-dönə qayıtmışam". Fikirlerini davam etdirərək Bəxtiyar Vahabzadə deyir: "Vəfatından 30 ilə yaxın bir müddət keçən, cismani həyatı ilə bizdən uzaqlaşan, uzaqlaşdıqca bizə mənə daha da yaxınlaşan şairin sənətindəki ecacı, bizə ildən-ilə daha da doğmaşmasının sirri barədə həmişə düşündürəm. Bunun səbəbini tapmaq, sənətin sirrini və təsirindəki möcüzəni tapmaq deməkdir. Bir şair kimi yaradıcılığının 35 illik yolunu keçəndən, bu yolun ağrı-acılarını, əzab və sevinclərini dadandan sonra, sənətindən həmişə öyrəndiyim bu şairin ildən-ilə yeiləşməsinin sirrini ömrümün bu çağında bir daha dərk etmək,

xalqımız və çoxəsrli ədəbiyyatımız qarşısında bir növ hesabatımdır... Füzuli şeirindəki obrazlar silsiləsinin ecasına heyret etdiyimiz qədr, Səməd şeirindəki sadəliyi, səmimiyyətə, axıcılığa və ürəyəyatımlılığa məftun oluruq. "

Bu qədər səmimi və sadə. Qüdrətli söz ustadı Bəxtiyar Vahabzadənin Səməd Vurğun haqqında yazdığı monoqrafiyaları oxuduqca mütəfəkkir və vətənpərvər şairin nəhəng obrazı bütün möhtəşəmliyi ilə gözəlin qarşısında canlanır. Əsərlə tanış olduqca Bəxtiyar Vahabzadəyə bir tədqiqatçı-şair kimi, həm də Səməd Vurğun şəxsiyyətinə obyektiv və yüksək dəyər verən bir ədəbiyyat fədaisi kimi böyük rəğbət və minnətdarlıq hissləri yaranır. Bununla belə çox maraqlıdır ki, ömrünün və elmi fəaliyyətinin əhəmiyyətli bir hissəsini bu müqəddəs işə həsr etmiş müəllif müvəzə bir şəkildə bu böyük tədqiqatı sadəcə bir təşəbbüs kimi dəyərləndirərək yazır: "Əlbətdə belə bir şairin mürəkəb, çoxcəhətli yaradıcılığını, bu yaradıcılığın ən mühüm xüsusiyyətlərini təhlil etmək üçün...şairin özü kimi düşünmək, özü kimi duymaq, onun özü kimi dünya hadisələri ilə qaynayıb qarışmaq, xalqların taleyi ilə yaşamaq, onların dərdləri ilə alışmaq, yanmaq lazımdır. Bu mənada oxucularımıza təqdim etdiyimiz kitablara biz bu böyük işin öhdəsindən layiqincə gələ bilmək iddiasında deyilik. Biz bu əsəri şairin böyük irsinin küll halında öyrənmək işində bir təşəbbüs hesab edirik." Bəxtiyar müəllim Səməd Vurğunun tədqiq etdikcə, onun həyat və yaradıcılığını öyrəndikcə bu qeyri-adi şəxsiyyətə heyranlığını universitet auditorialarında özünəməxsus ifadə tərzli ilə oxucuya təqdim edir: "...Böyük şairin yaradıcılığı xalqımızın keçmişini, bu gün və gələcəyini əks etdirən nəhəg güzgüyə bənzəyir. Bu güzgüdə xalqın sevinci də, kədəri də, xəyalı da, arzusu da, hissi də, düşüncəsi də, həyatı da, folkloru da müəyyən ölçüdə öz əksini tapmışdır...S.Vurğun yaradıcılığı küll halında dünyagörmüş, sinəsi xəzinə, ağsaçlı müdrik bir qocaya bənzəyir...Bu qoca Azərbaycan xalqının simvoludur, bəlkə də şairin qəhrəmanı Azər babanın özüdür. Azərbaycan xalqının "Avesta" dövründən bu günə qədərki tarixi-Nizami qüruru, Füzuli kədəri, Xaqani mubarizliyi, Nəsimi hikməti, Vaqif səmimiyyəti, Koroğlu qəhrəmanlığı, Sabir gülüşü bu böyük yaradıcılıqda öz əksini tapmışdır. Bu böyük yaradıcılığın epigrafi şairin "Azərbaycan" şeiridir".

Bəxtiyar Vahabzadənin Səməd Vurğun haqqında yazdığı məqalələri və monoqrafiyaları Səməd Vurğunun şəxsiyyə-

tini və yaradıcılığını, onun xalq və Vətən qarşısında xidmətlərini, Azərbaycan ədəbiyyatında və ictimai fikir tarixində və eləcədə ictimai-siyasi həyatında yerini müəyyənləşdirməyə və onu istər müasirlərinə, istərsə də gələcək nəsillərə təqdim etməkdən ibarət olmuşdur və əminliklə qeyd edirəm ki, müəllif öz məqsədinə yüksək səviyyədə nail olmuşdur. Və Bəxtiyar müəllim qüdrətli bir sənətkar və tədqiqatçı ustalıqlı ilə Səməd Vurğunun fəaliyyətinin elə incə məqamlarını və elə bir sadə, axıcı, ürəyəyatan və səmii dilə oxucuya təqdim edir ki, oxucu həm müəllifin, həm də Səməd Vurğunun möhtəşəmliyinə heyran qalmaya bilmir.O yazır: "Səməd Vurğun böyük sənətkar olmaqla yanaşı, böyük təbiətə malik alicənab bir insan idi. Xalq arasında mövcud olan say-sız hesabsız xatirələr, topladığımız çoxlu yazılı məlumatlar şairə olan intihəsiz xalq ehtiramını təsdiq edir". Dediklərinin təsdiqi üçün müəllif Səməd Vurğunla bağlı çox maraqlı, kökvrek və kövrək olduğu qədər də son dərəcə həssas məqamları özündə əks etdirən çoxsaylı nümunələr gətirir və mən, bu kitabə daxil edilən iki xatirəni nümunə gətirmək istəyirəm. Birinci xatirə vaxtilə "Sovetskoe Iskustvo" qəzetinin və "Teatr" jurnalının baş redaktoru olmuş, müharibə illərində "Za rodinu" adlı cəbhə qəzetinin əməkdaşı olan İohan Altmanla şairin məktublaşmasından danışılır. İ. Altmanın məktubunda yazılmışdı: "Əziz dostum Səməd! Sənin hədiyyəni və məktubunu aldım...Çox sağ ol! Deyirəm ki, hədiyyə vaxtında çatmışdır. Həmin gün mənə "Qızıl Ulduz" ordeni vermişdilər. Təsəvvür edirsənmi, cəbhəçi komandir öz azərbaycanlı dostundan gözəl bir şeir kitabı, səmimi məktub və bir-də iki il həsrətlə gözlədiyi, arzusunda olduğu konyak almışdır...Biz ilk bədələrimizi qələbəmizin sağlığına, ikinci bədəni sənin sağlığına, sənin istedadının sağlığına və Sovet Azərbaycanının sağlığına içdik".

Sözsüz ki, İstiqlal şairimiz, görkəmli ədəbiyyatşünas alim Bəxtiyar Vahabzadə Azərbaycan ədəbiyyatı və ədəbiyyatşünaslığı tarixində Vurğunşünaslıq elmimizin banisi, onun ilk və nüfuzlu kimi qalacaqdır. Bununla belə, Səməd Vurğunun şəxsiyyəti və yaradıcılığı o qədər zəngin, o qədər intəhasız, sirli və səhrlidir ki, düşündürəm, zaman keçəcək, yeni tədqiqatçılar nəslə bu mövzuya dönə-dönə müraciət edəck, bu böyük şəxsiyyətin və şairin fəaliyyətində yeni rənglər, yeni çalarlar və yeni mənalar tapacaqdır. Və hər dəfə də qiymətli bir mənbə kimi hökmən Bəxtiyar Vahabzadənin "Vurğunnamə"sinə müraciət edəcklər.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığı boyu Səməd Vurğunun təkcə tədqiq etməmiş, həm də zaman-zaman onu bədii yaradıcılığında tərənnüm etmişdir. Onun, ustadına həsr etdiyi ilk şeir 1956-cı il may ayının 28-də yazılmışdır və "Ayrı-lik" adlanır. Cəmi dörd bənddən ibarət olan şairin birinci üç bəndi məzmun etibarilə şairin vəfatə ilə əlaqədar müəllifin yaşadığı böyük kədəri ifadə etsə də, şairin son bəndi nikbin sonluqla bitir və müəllif, ustadın yalnız cismani ayrılığını ifadə edərək, uzaqqörenliklə onun sənətinin və xatirələrinin min-min əsrlər yaşayacağını əminliklə vurğulayır:

**Şirin nəğməkarı elin, obanın,
Obadan ayrılır, eldən ayrılır.
Tərlən asımandan, qartal qayadan,
Aşığın mizrabı teldən ayrılır.**

Şairin oxuculara təqdim olunan ikinci şeiri isə Səməd Vurğunun 70 illiyi münasibətilə qələmə alınmışdır və "Unutmaq səni" adlanır. Müəllifin ustada həsr etdiyi birinci şeirindən 20 il keçməsinə baxmayaraq, şeiri oxuduqca belə bir təəssürat yaranır ki, sanki bu şeir də həmin şairin davamıdır və ümumilikdə xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin Səməd Vurğuna həsr etdiyi disertasiyalar, monoqrafiyalar, məqalələr, xatirələr və şeirlər dəhi şairin şəxsiyyətinə və yaradıcılığına bitib, tükenməyən məhəbbətdən yaranmışdır.

**Şərinə can verdi el məhəbbəti,
Sən eli, obanı duydu dərindən.
Bizim şeirimizin böyük şöhrəti,
Yaranmış yuxusuz gecələrindən.**